

150 jaar Communistisch Manifest

Willy Courteaux

Honderdvijftig jaar geleden verscheen het "Manifest der Kommunistischen Partei", dat later bekend werd onder de titel "het Communistisch Manifest". Het beleefde een niet te tellen aantal drukken in een niet te tellen aantal talen. En ook toen het nog maar door weinig mensen als "verplichte lectuur" werd beschouwd, bleef de titel van dit dunne boekje van dertig pagina's een onuitwisbaar onderdeel van het historisch geheugen. Welke betekenis heeft dit werkje vandaag nog? Is het een curiosum, een historisch document dat alleen nog belangrijk is voor geschiedkundigen gespecialiseerd in de geschiedenis van de negentiende eeuw of van de arbeidersbeweging? En hoe leesbaar is het vandaag nog? Of durven we zelfs de vraag stellen: leert het ons vandaag nog iets?

Leesbaar in stilistische zin: zeer zeker. Het zit, in zijn snedige bondigheid, vol scherpe formuleringen, waarvan sommige

onuitwisbaar in het gebeuren zijn blijven hangen. ("De heersende ideeën van een tijd waren altijd slechts de ideeën van de heersende klasse." Wanneer is deze uitspraak ooit reëler geweest dan vandaag?) Maar er is meer dan dat. Wanneer men nu, na vele jaren, het "Manifest" opnieuw leest wordt men telkens weer getroffen door analyses van het toenmalige kapitalisme die men vandaag "profetisch" zou noemen, als men daarmee geen onrecht zou doen aan Marx en Engels, want hun "profetieën" zijn gebaseerd op inzichten in het functioneren van het kapitalisme van hun tijd dat vandaag extremere vormen heeft aangenomen dan in de vorige eeuw denkbaar waren. Enkele voorbeelden.

Over de productie-verhoudingen in het "bourgeois tijdperk": "De voortdurende omwenteling van de productie, de onafgebroken omwenteling van alle maatschappelijke toestanden, de eeuwige onzekerheid en bewegingen onderscheidt het bourgeois tijdperk van alle anderen."

Over de wereldmarkt: "De bourgeoisie heeft door haar exploitatie van de wereldmarkt de productie en consumptie van alle landen cosmopolitisch gemaakt. Ze heeft tot groot leedwezen van de reactionairen de nationale bodem onder de voeten van de industrie weggetrokken. De oeroude nationale industrieën werden vernietigd en worden nog dagelijks vernietigd."

Over het effect van het kapitalisme op wat we vandaag de "Derde Wereld" noemen: "Door de snelle verbetering van alle productiewerktuigen, door de oneindig vergemakkelijkte communicatie, trekt de bourgeoisie ook de meest barbaarse naties binnen de civilisatie. (...) Ze dwingt alle naties zich de productiewijze van de bourgeoisie eigen te maken als die niet ten onder willen gaan; ze dwingt hen de zogenaamde beschaving bij zichzelf in

te voeren, dat wil zeggen bourgeois te worden. In één woord, ze scheidt voor zichzelf een wereld naar haar eigen beeld.”

Over de crisissen: “In de crisissen breekt een maatschappelijke epidemie uit, die in alle vroegere tijdperken iets onzinnigs zou hebben geleken: de epidemie van de overproductie. (...) Hoe overwint de bourgeoisie de crisissen? Enerzijds door de gedwongen vernietiging van een aantal productiekrachten, anderzijds door de verovering van nieuwe markten en de nog drastischer uitbuiting van de oude markten. Hoe dus? Door het voorbereiden van alzijdige en nog geweldigere crisissen en door het verzwakken van de middelen om crisissen te voorkomen.”

Sinds de ineenstorting van het “reëel bestaande socialisme” in Oost-Europa en de evolutie van andere “reëel bestaande” vormen van socialisme in de richting van het kapitalisme (China, Vietnam), behoort het tot de “heersende ideeën” dat het socialisme voorgoed op de vuilnisbelt van de geschiedenis is beland, en dat het wereldomvattend kapitalisme zich voorgoed heeft gevestigd. Het einde van de geschiedenis dus. Fukuyama mag deze beruchte uitspraak dan achteraf genuanceerd hebben, feit is dat deze uitspraak de basisgedachte van de nu “heersende ideeën” is geworden.

“Het communistisch manifest” plaatst daar tegenover echter een andere basisgedachte, gefundeerd op een summier maar onweerlegbare beschrijving van de maatschappelijke ontwikkelingen in de loop van de geschiedenis van het mensdom, namelijk deze: “Alle eigendomsverhoudingen waren onderworpen aan een bestendige historische wisseling, een bestendige historische verandering.”

Deze historische wisseling is vandaag aan de gang, niet in de richting van een socialistische omwenteling in welke vorm ook, maar wel in een fundamentele verandering in het functioneren van de maatschappij in haar geheel, economisch, sociaal en politiek. In het recente boek van Jean Ziegler, “Heren van de Misdad”, citeert de auteur een uitspraak van Eckart Wirthsbach, voormalig hoofd van de Duitse contraspionage, een uitspraak die als een samenvatting mag gelden van de ontwikkelingen die vandaag aan de gang zijn.

“Door haar gigantische financiële macht worden ons hele economische leven, de sociale orde, het openbaar bestuur en de rechtspraak in het geheim door de georganiseerde misdaad

beïnvloed. In sommige gevallen legt zij haar wet, haar waarden op aan de politiek. Op deze manier verdwijnen langzaam maar zeker de onafhankelijkheid van de rechtspraak, de geloofwaardigheid in de politiek en uiteindelijk het functioneren van de rechtsstaat. De georganiseerde misdaad mikt op een afname van dit vertrouwen. Uiteindelijk hebben we een gefiltreerde staat, die misschien zelfs wordt geleid door de georganiseerde misdaad. Dan zal corruptie worden beschouwd als een onontkoombaar en algemeen geaccepteerd verschijnsel. Het resultaat is dat de georganiseerde misdaad stap voor stap wordt geïnstitutionaliseerd. Als deze ontwikkeling zich doorzet, kan de staat weldra niet meer de burgerlijke vrijheden van de burgers garanderen.”

Het is zondermeer duidelijk, dat bij een dergelijke ontwikkeling, de democratie ophoudt te bestaan. Wellicht kan de democratie haar façade nog een tijdlang overeind houden, maar de geschiedenis toont ons geen voorbeeld waarbij de façade overeind kan blijven als de achterbouw in elkaar gestort is.

De analyses van Marx en Engels, zoals die in elementaire en beknopte vorm in “Het communistisch manifest” zijn weergegeven, zijn vandaag actueler en pregnanter dan in de periode toen ze werden neergeschreven.

Men zou Marx en Engels echter een onrecht doen, als we het “Manifest” los zouden zien van de historische situatie waarin het werd geschreven en los van de verdere ontwikkeling van de auteurs. Het Manifest blijft belangrijk, omdat hier voor het eerst op coherente wijze de theorie van het historisch materialisme wordt geformuleerd. Maar dit is de aanvang van een onafgebroken evolutie in de interpretatie van de realiteit zoals die zich gedurende het leven van Marx ontwikkelde. Toen Marx verklaarde geen “Marxist” te zijn, bedoelde hij daarmee niets anders, dan dat zijn werk, juist omdat het de interpretatie was van een steeds evoluerende realiteit, nooit als voltooid kon worden beschouwd.

Het is dan ook al te gemakkelijk, de proletarische revolutie die Marx in het “Manifest” in het vooruitzicht lijkt te stellen, af te doen als een wilde profetie die niet is uitgekomen, en van daaruit de basisstellingen van het “Marxisme” als irrelevant voor deze tijd te beschouwen.

Bij het verdwijnen van het “reëel bestaande socialisme” behoorde het tot de “heersende

ideeën” dat de theorieën van Marx en Engels gefaald hadden. In het beste geval werd erkend dat hun analyses van de maatschappelijke ontwikkelingen in de negentiende eeuw interessant bleven. Ze behoorden tot de geschiedenis, maar dan wel tot de geschiedenis van het verleden.

Vandaag is er een kentering aan de gang. Nu het ideeëngoed van Marx en Engels niet langer geassocieerd wordt met de voormalige Oost-Europese regimes, komt er weer ruimte om het “Marxisme” op een directe manier te bekijken, en niet door het vervormende spectrum van de ontsporingen die in naam van dat Marxisme hebben plaatsgehad. Vandaag kan men de chaotische ontwikkeling van het kapitalisme, die op termijn het bestaan van de wereld en het menselijk bestaan zelf bedreigt, opnieuw toetsen aan de humanistische stelling van het socialisme zoals die in “Het communistisch manifest” wordt samengevat in de pregnante uitspraak:

“In de plaats van de oude burgerlijke maatschappij met haar klassen en klassentegenstellingen komt een associatie tot stand *waarin de vrije ontwikkeling van iedereen de voorwaarde is voor de vrije ontwikkeling van allen.*” (Mijn cursivering)

Vandaag lijkt de omzetting van die gedachte in concrete realiteit verder dan ooit van ons verwijderd. En toch is de vraag die vandaag aan de orde is niet, of het socialisme een toekomst heeft, maar wel of er voor de wereld een toekomst is zonder socialisme.

150 jaar communistisch manifest

een nieuwe vertaling

In de loop van juli 1998 verschijnt bij IMVO een nieuwe uitgave van het Communistisch Manifest in een nieuwe vertaling door Willy Courteaux, ingeleid en historisch-politiek gesitueerd door André Mommen.

VMT-lezers kunnen voorintekenen op deze publicatie door overschrijving van 200 Fr (port inbegr.) op rekening 001-0579148-37 van IMAVO vzw te 1000 Brussel met vermelding van “Manifest” of bestelnummer 9704.

internationaal

Van 13 tot 16 mei 1998 ging te Parijs een internationale conferentie door over de actualiteit van het Manifest. Naar aanleiding van deze manifestatie werden tientallen papers gepubliceerd in werkuitgave. Geïnteresseerden kunnen de lijst van deze papers opvragen bij IMAVO (tel. 02.514.00.08) en - mits betaling van de onkosten - ook kopies van deze papers bestellen.

*De conferentie werd georganiseerd door
Espaces Marx, 64, bd Auguste Blanqui, F-75013 Paris,
tel. 00 33 1 40 40 12 15, fax 00 33 1 40 40 11 07, <http://www.internatif.orgEspMarx.fr>*